

13. Partnerattiecības, ģimeņu veidošanās un to stabilitāte

Aivita Putniņa

Pētnieki 20. gadsimtā ģimeni un laulību ir uzskatījuši par sabiedrības uz-būves pamatšūniņu, kuras stabilitāte ir svarīgs nosacījums, lai sabiedrība būtu stabila kopumā. Uz šādu ģimenes attīstības cikla modeli ir balstīta arī tagadējā Latvijas ģimenes politika. Apakšnodaļas mērķis ir uzdot pētnieciskus jautājumus par šī pieņēmuma empīrisko validitāti un ietekmi uz politikas veidošanu.

No vienas puses, empīriskie dati visā Eiropā norāda uz partnerattiecību un ģimeņu stabilitātes mazināšanos, kā arī uz lielāku partnerattiecību daudzveidību un elastību. Kā rāda *Eurostat* (2015) ziņojums, Eiropas valstīs vērojams laulību noslēgšanas biežuma kritums un šķiršanas īpatsvara pieaugums. Eiropas Komisijas publicētais “Demogrāfijas ziņojums” (*Demography Report*) (2015) norāda uz metodoloģiskajām problēmām partnerattiecību analizē, kurā izmantoti tikai laulību noslēgšanas un šķiršanas rādītāji. ES dalībvalstīs dažādās pakāpēs notiek pāreja uz patstāvīgu partnerattiecību vai laulību izveidi vēlākā vecumposmā, kā arī tiek ieviests jauns partnerattiecību regulējums, pielāgojoties kopdzīves formām ārpus laulības. Ģimenes attiecību statistikas salīdzinošu analīzi aprūstina arī tas, ka ES dalībvalstīs ir dažādi kopdzīves attīstības scenāriji. Kā skaidro *Eurostat* (2015), ģimenes kā analītiskas vienības jēdziens vairs nav aptverams ar vienotu definīciju visās ES dalībvalstīs. Eiropā sastopams civilās savienības un reģistrētu partnerattiecību regulējums, kas var būt dažādā mērā pielīdzināts laulāto tiesībām un attiecināts gan uz viendzimuma, gan pretēja dzimuma pāriem.

No otras puses, politiķu un sabiedrības interese ģimenes un tās formas stabilizācijā, orientēšanās uz heteroseksuālu laulību ļauj socioloģiski un politiski konstruētam priekšstatam kļūt par modeli un sabiedrības pārvaldības rīku. Ne tikai Latvija, bet arī citas ES dalībvalstīs ir centušās veicināt tādu ģimeņu veidošanos, kuras balstās uz laulību, taču tas nav atstājis būtisku socioloģiski konstatējamu ietekmi uz ģimeņu struktūru un sabiedrības tendencēm (Cherlin, 2003; Furstenberg, 2007). Lielākā daļa ES dalībvalstu rēķinās ar pārmaiņām. Laulībām alternatīvs regulējums nav pieņemts sešās ES dalībvalstīs – Latvijā,

Lietuvā, Polijā, Bulgārijā, Rumānijā un Slovākijā¹. Turklāt jautājums par empīriski konstatējamām partnerattiecībām ir plašāks nekā jautājums par laulībā balstītas ģimenes nozīmi sabiedrībā. Tā, piemēram, ar Cietušo tiesību direktīvu² pārņemšanu saistītas pārmaiņas ir likušas pieņemt un likumā fiksēt attiecību daudzveidību. Latvijā vardarbība ģimenē netiek regulēta ar atsevišķu normatīvu aktu. Krimināllikums³ neparedz atsevišķu pārkāpumu grupu, kas saistīti ar vardarbību ģimenē, tomēr definē vardarbību starp tuviniekiem kā vainu pastiprinošu apstākli, iezīmējot arī radniecības loku, kas aptver personu loku, “ar kuru noziedzīgā nodarījuma izdarītājs ir pirmajā vai otrajā radniecības pakāpē, vai pret laulāto vai bijušo laulāto, vai pret personu, ar kuru noziedzīgā nodarījuma izdarītājs ir vai ir bijis neregistrētās laulāto attiecībās, vai pret personu, ar kuru noziedzīgā nodarījuma izdarītājam ir kopīga (nedalīta) saimniecība” (48. pants). Tāpat 2014. gada 31. martā stājas spēkā grozījumi Civilprocesa likumā⁴, nodrošinot pagaidu aizsardzību pret vardarbību un plaši definējot aizsargājamo personu loku: “laulātie vai bijušie laulātie; personas, starp kurām pastāv bērnu un vecāku attiecības, pastāv vai ir pastāvējušas aizbildnības vai citas ārpusģimenes aprūpes attiecības; personas, starp kurām pastāv radniecības vai svainības attiecības; personas, kas dzīvo vai dzīvojušas vienā mājsaimniecībā; personas, kurām ir vai ir gaidāms kopīgs bērns, neatkarīgi no tā, vai šīs personas kādreiz bijušas laulībā vai kādreiz dzīvojušas kopā; personas, starp kurām pastāv vai ir pastāvējušas tuvas personiskās vai intīmas attiecības” (250.44 pants). Tomēr ārpus nosaukto krīžu situāciju regulējuma Latvijas valsts neatzīst laulībai alternatīvas kopdzīves formas.

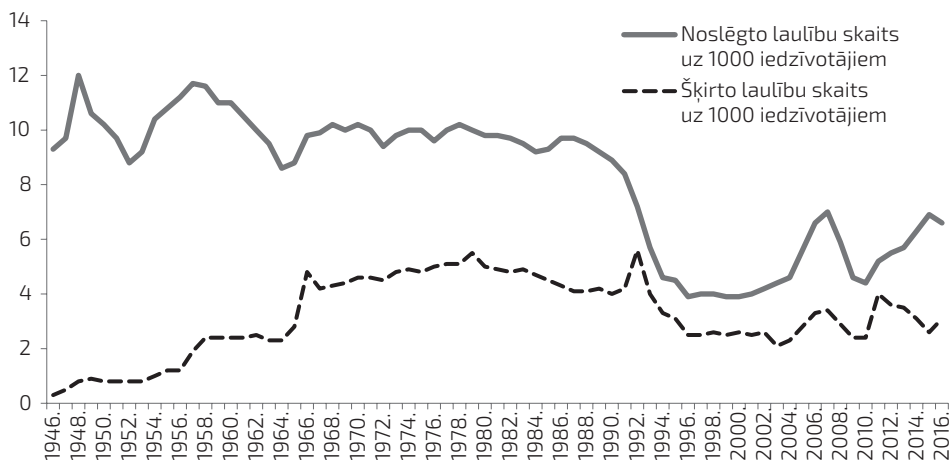
Latvijā vērojamas citviet Eiropā fiksētās kopdzīves pārmaiņas un tām ir konstatējama zināma vēsture. Noslēgto laulību skaits ir viens no indikatoriem, kas ļautu mērīt ģimeņu noturību, taču tas neļauj raksturot visas kopdzīves un attiecību formas un to attīstību. Noslēgto laulību skaits Latvijā sāk kristies jau pagājušā gada 80. gadu vidū, veidojot nelielu kāpumu ekonomikas uzplaukuma gados pirms ekonomiskās krīzes un tagadējā pēckrīzes periodā (13.1. attēls). Laulātības kāpums pēc 2004. gada ir saistīts ar ekonomiskās situācijas uzlabošanos, taču tam seko kritums, kas saistīts ar ekonomiskās situācijas pasliktināšanos. Pēckrīzes periodu kāpums, iespējams, akumulē arī krīzes periodos akumulētās nenoslēgtās laulības, tāpēc 2016. gada rādītājos atkal vērojams kritums liecina par krīzes laikā nenoslēgto laulību kompensācijas perioda

¹ Sīkāk skat. http://europa.eu/youreurope/citizens/family/couple/registered-partners/index_en.htm.

² Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2012/29/ES (2012. gada 25. oktobris), ar ko nosaka noziegumos cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimālos standartus, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/lv/ALL/?uri=CELEX:32012L0029>.

³ Krimināllikums, <https://likumi.lv/doc.php?id=88966>.

⁴ Civilprocesa likums, <https://likumi.lv/doc.php?id=50500>.

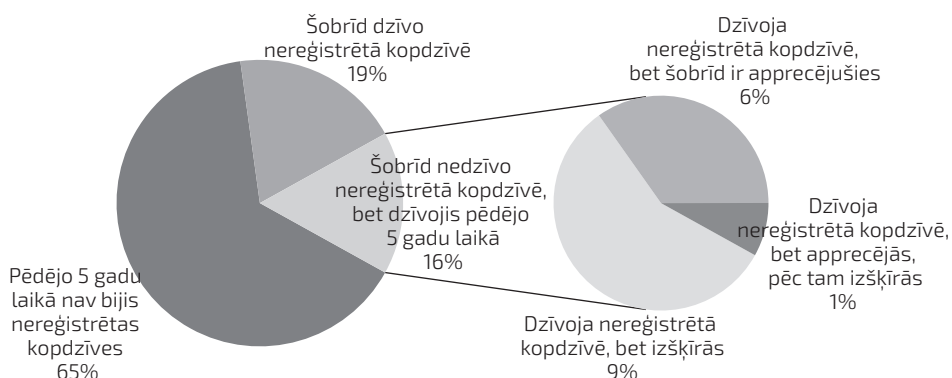
13.1. attēls. Noslēgto un šķirto laulību dinamika Latvijā no 1946. līdz 2016. gadam

Avots: CSP datubāzē ILG01 pieejamā informācija.

noslēgumu, nevis laulības popularitātes kritumu. Līdzīga situācija saistīta ar laulību šķiršanu, kuras dinamika arī seko līdzīgām likumsakarībām.

Kā norāda pētnieki (Putniņa et al., 2015b), noslēgto un šķirto laulību dinamika nav interpretējama viennozīmīgi un tā nenorāda uz lielāku ģimeņu stabilitāti. Laulātības kāpumu ietekmē dažādi faktori. Pirmkārt, laulības tiek atliktas uz vēlāku dzīves posmu, kas var nozīmēt, ka tās tiek slēgtas pēc ilgstoša neregistrētas kopdzīves perioda vai pēc istā dzīvesbiedra atrašanas. Par šādu nobīdi laikā liecina pirmajā laulībā stājušos vidējā vecuma noturīgais kāpums, kurš Latvijā vērojams kopš 1990. gada (Putniņa et al., 2015b, 51). Vīriešiem tas ir pieaudzis par 6,3 gadiem, bet sievietēm – par 6,2 gadiem. Pirmajā laulībā stājušos vidējā vecuma pieaugums joprojām turpinās – no 2011. līdz 2014. gadam vīriešiem tas ir paaugstinājies par 1,1 gadu, bet sievietēm par 1,2 gadiem. Otrkārt, arvien biežāk ir vērojama vairāku secīgu partnerattiecību un ģimeņu veidošana mūža laikā. Neskatoties uz noslēgto laulību īpatsvara kopējo kāpumu, kopš 2010. gada vērojams pirmo laulību īpatsvara kritums – vīriešiem par 1,9%, bet sievietēm par 2,9%. Tas ļauj secināt, ka noslēgto laulību īpatsvara pieaugumu rada atkārtotās, nevis pirmreizējās laulības. Laulību noslēgšanas biežums sabiedrībā neliecina par ģimeņu stabilitāti, bet atspoguļo to daļu no partnerattiecībām, kas tiek reģistrētas, noslēpjot neregistrētu attiecību un formāli pārtrauktu attiecību dinamiku.

Krimināllikumā un Civilprocesa likumā ģimeniskās attiecībās ietvertu personu loks norāda, ka problēmsituācijas rodas arī tajās attiecībās, kur kopdzīve ir pārtraukta vai nav reģistrēta un attiecības starp bijušajiem partneriem var turpināties, ja tiem ir kopīgi bērni vai neatrisināti attiecību jautājumi. Tāpat atkārtotās laulības un uz to pamata izveidotās māsaimniecības izdevumu

13.2. attēls. Respondentu neregistrētas kopdzīves pieredze pēdējo 5 gadu laikā (2015)

Avots: pārpublicēts no Putniņa et al., 2015b, 65. Bāze: 18–64 gadus veci Latvijas iedzīvotāji. Attēlā redzamās proporcijas aprēķinātas pēc 2015. gada SKDS omnibusa aptaujas jautājuma datiem (atlasītas 762 respondentu atbildes) un pēc aptaujas datiem, kura veikta "Pētījumā par laulību neregistrēšanas problemātiku" (atlasītas 277 respondentu atbildes).

struktūru var ietekmēt iepriekšējā kopdzīvē izveidotās saistības, vecajām attiecībām uzslāņojoties jaunajām.

Neregistrētas kopdzīves pētījuma (Putniņa et al., 2015b) dati aptver reģistrētas un neregistrētas kopdzīves formas noteiktā laikā posmā, ļaujot gūt priekšstatu par vienu no ģimenes attiecību dimensijām. Šādi analizējot statistikas datus un pievēršoties personām reproduktīvajā vecumā 20–44 gadu vecumposmā, vērojams, ka šajā vecumā precējušies ir 34% vīriešu un 41% sievietes, bet jebkad precējušies šajā vecumā bijuši 41% vīriešu un 52% sievietes¹. Vecumstruktūra starp dzimumiem šajā vecumposmā ir līdzīga, un tāpēc dati ir salīdzināmi. Atšķirības laulības īpatnībā ir saistītas ar abu dzimumu laulāto vecuma starpību, stājoties laulībā. Statistikas dati rāda, ka precēto vīriešu īpatsvars kopš 2011. gada līdz 2015. gadam samazinājies par procentu, bet sievietes – par 0,8%. Vīriešiem īpatsvara mazināšanās saistīta ar laulību neslēgšanu, bet sievietēm – ar laulību šķiršanu. 2015. gadā veiktā aptauja par neregistrētas kopdzīves pieredzi (Putniņa et al., 2015b) liecina, ka 35% tās respondentu pēdējo 5 gadu laikā ir bijusi vai pastāv neregistrēta kopdzīve. No tiem 7% neregistrēta kopdzīve ir pāraugusi laulībā, kura 1% gadījumu jau ir šķirta (13.2. attēls). Savukārt 9% pāru, kam pēdējo 5 gadu laikā bijusi neregistrēta kopdzīve, ir izšķīrušies.

¹ Dati iegūti, balstoties uz CSP datubāzes ISG11 informāciju, http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Sociala/Sociala_ikgad_iedz_iedzskaits/IS0110.px/table/tableViewLayout1/?rxid=cdcb978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0.

Situācijas analīze kļuva komplicētāka, ietverot tajā saistības, kuras personas uzņēmas iepriekšējo attiecību laikā, – kopēju bērnu apgādību, kredītsaistības un citus mantiskus ieguldījumus. Dati par neregistrētu kopdzīvi iegūstami aptaujās, jo valsts šādus pārus neuzskaita un administratīvi dati par tiem nav pieejami. Tomēr ir situācijas, kur, piemēram, piešķirot sociālo palīdzību vai aizsargājot personas tiesības, tiek ņemta vērā faktiskā māsaimniecības un partnerattiecību struktūra. Aptauju dati par kopdzīvi ir uzmanīgi interpretējami. Ne vienmēr respondenti, un īpaši sievietes, aptaujā atzīst neregistrētas kopdzīves faktu. Neregistrētai kopdzīvei nav arī sava vispārārtzīta nosaukuma latviešu valodā. Dažkārt ikdienas valodā to sauc par civilaulību, pārņemot krievu valodas tradīciju. Pāri, kas dzīvo neregistrētā kopdzīvē, sevi sauc par ģimeni un norāda uz kopdzīvi kā tās pamatu. Piemēram minēts citāts no 2015. gadā veiktas intervijas ar neregistrētās attiecībās dzīvojošu pāri:

Sieviete: Vienkārši dzīvojam kopā. Vienkārši nav tur man tāda vārda. Es nezīnu, man liekas, ka agrāk tāda vārda [nebijā] – es pat pati [tam nekādu] nozīmi nedevu.

Vīrietis: Nē, es to zināju, jā, es vienkārši nekad neafišēju un ko – es runāju, ka neatzīstu vārdu “laulība” vai tur .. Es ne par to .. (Neregistrētā kopdzīvē dzīvojošs pāris, Putniņa et al., 2015b)

Analizējot ģimenes pārmaiņu cēloņus Francijas gadījumā, Godeljē (Godelier, 2012) min vairākas pārmaiņas ģimenē – laulība vairs nav ģimenes attiecību vienīgais pamats, radniecības tīkli un nozīme mazinās, bet valsts uzņemas lielākas rūpes par bērniem un viņu bērnību, piedāvājot bērna aprūpes un izglītošanas pakalpojumus un uzraugot bērnu tiesības. Ģimenē vērojama arī autoritātes formu maiņa: attiecības, kas balstās uz tēva autoritāti, nomaina brīvākas attiecības, kuru pamatā ir savstarpējās vienošanās. Arī Gidenss (Giddens, 1992) norāda uz attiecību maiņu ģimenē, pievēršot uzmanību partnerattiecību kvalitātes galvenajai nozīmei tajā – pāru uzmanības centrā ir “tīras” savstarpējās attiecības, nevis savstarpējie sociālie pienākumi, bērnu audzināšanas funkcijas vai sabiedrības stabilitātes nodrošināšana. Ja attiecības vienu no pāra neapmierina, tām ir risks izjukt, jo sagraust attiecību pamats. Papildus attiecību izpausme kļūst afektīvāka – tās balstās uz jūtām un uzvedību, aizstājot instrumentāli orientētas attiecības, kas balstās uz pāra savstarpējiem pienākumiem un lomām.

Abu Latvijas pētījumu (Putniņa, 2015a; Putniņa et al., 2015b) dalībnieki savas ģimenes dzīves cikla posmus apraksta kā attiecību dinamikas rezultātu, kur attiecību stabilitāte un statuss mainās dažādos kopdzīves posmos.

Vai tāpēc ģimene, kas dzīvo neregistrētā laulībā, ir sliktāka, nepilnvērtīgāka? Nu, es neuzdrošinātos neko tādu atbildēt. Jo nav nekāds noslēpums,

ka mums netrūkst ģimeņu, kas dzīvo reģistrētā laulībā, bet kuru attiecības ir formālas, kuru vecākiem ir paralēla dzīve. Tas vien, ka laulība ir reģistrēta, mums nenodrošina pats par sevi veselīgu ģimeni. (Intervija ar speciālistu darbā ar ģimenēm, Putniņa et al., 2015b)

Kopumā neregistrētas kopdzīves forma būtiski neatšķiras no laulības, taču, pētot ģimenes dzīves ciklu, atklājas dažas atšķirības, kas gan neattiecas uz visiem pāriem un nav vispārināmas. Pāri uzsver, ka laulības vien nevar nodrošināt attiecību kvalitāti. Pētījumu dati (Putniņa, 2015a; Putniņa et al., 2015b) rāda, ka pāri, neskatoties uz to, vai attiecības tiek reģistrētas kā laulība, tās saista ar pašu attiecību kvalitāti – mīlestību, savstarpēju uzticēšanos, rūpēm.

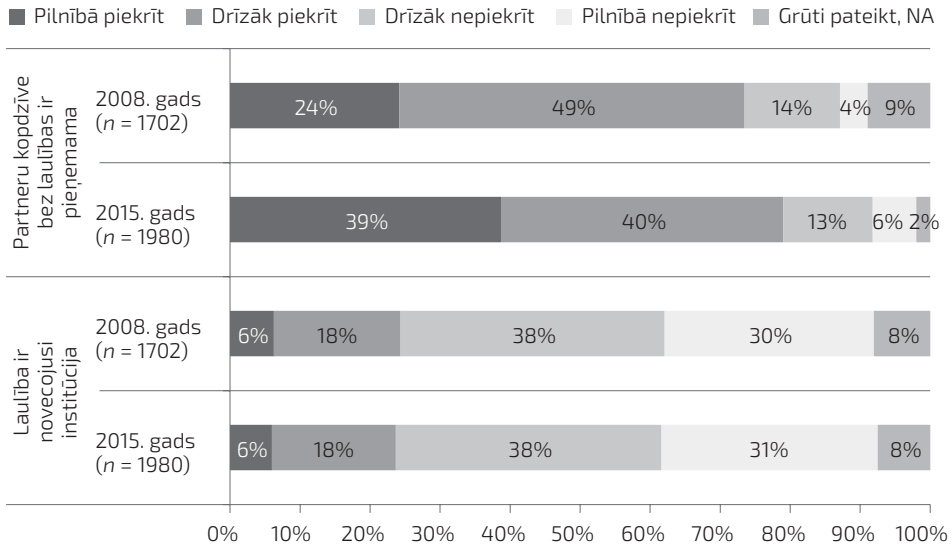
Jautājums: Ko Jūs sagaidāt no kopdzīves?

Vīrietis: Mazbērnus...

Sieviete: Nu, man gribas papildināt vienam otru, lai mēs kā cilvēki – veselumi, veidotu savu veselumu, gribas, lai abi kopā attīstītos un ietu uz priekšu. Gribas, lai mēs kopā soļotu uz priekšu, lai laikam vienmēr būtu kāda daļiņa no tā stāvokļa, kas bija astoņus gadus atpakaļ... (Neregistrētā kopdzīvē dzīvojošs pāris, Putniņa et al., 2015b)

Kopumā pētījums “Par laulību neregistrēšanas problemātiku” rāda, ka neregistrēta kopdzīve ir nevis alternatīva forma laulībai, bet gan ģimenes izveides cikla posms, kam var sekot laulība. Tas, ka neregistrēta kopdzīve ir riskantāka un nedrošāka kopdzīves forma, kurā vidēji piedzimst mazāk bērnu nekā laulībā (Putniņa, 2011), ir saistīts nevis ar kādas noteiktas kopdzīves formas izvēli, bet gan ar partnerattiecību ciklu – neregistrēta kopdzīve ir agrīnāka kopdzīves stadija, salīdzinot ar laulību. Situācijā, kad laulības statistiski vidēji tiek slēgtas arvien vēlākā laika posmā, palielinās gan neregistrētā kopdzīvē dzīvojošu personu īpatsvars, gan laika posms personas dzīvē. Turklāt neregistrēta kopdzīve var veidoties arī pēc laulības šķiršanas kā jaunu attiecību sākuma posms. Tātad laulātību ietekmē gan tās nozīmes mazināšanās pāra attiecību faktiskā uzturēšanā, gan pāra attiecību dinamika, kur laulību noslēgšana var atspoguļot noteikta attiecību brieduma sasniegšanu vai arī regulēt partneru mantiskās attiecības. Nozīmīgu īpašumu trūkums pētījumos par kopdzīvi (Putniņa, 2015a; Putniņa et al., 2015b) bija viens no iemesliem, kāpēc personas neuzskatīja par svarīgu slēgt laulību, bet dažos gadījumos apzināta laulības noslēgšana ļāva vienam no partneriem gūt labumu, faktiskās kopdzīves laikā uzkrāto mantu reģistrējot kā savu īpašumu un otram partnerim radot šķēršļus pretendēšanai uz to.

Sabiedrības vērtējumā laulība vairs netiek uzskatīta par priekšnoteikumu kopdzīves uzsākšanai. Interesanti, ka attieksme pret neregistrētu kopdzīvi kopš

13.3. attēls. Lūdzu, novērtējiet katru apgalvojumu, sakot, vai pilnībā piekriťat, drīzāk piekriťat, drīzāk nepiekriťat vai arī pilnībā nepiekriťat

Bāze: 18–64 gadus veci Latvijas iedzīvotāji. Avots: "Pētījuma par laulību neregistrēšanas problemātiku" (2015) ietvaros veikta aptauja un pētījums "Demogrāfija un ģimenes stāvoklis Latvijā. Iedzīvotāju aptauja" (SKDS, 2008). SKDS datus atlasīta 16–64 gadu vecumgrupa, lai varētu salīdzināt.

2008. gada ir iecietīgāka (13.3. attēls) – 79% respondentu piekriť vai drīzāk piekriť, ka kopdzīve bez laulības ir pieņemama. Turklāt par 15% ir pieaudzis to respondentu īpatsvars, kuri šim apgalvojumam piekriť pilnībā. Lai gan tas liecina par stabilu sabiedrības atbalstu neregistrētai kopdzīvei, tomēr tas nenozīmē, ka laulībai piešķirtais svarīgums mazinās. Kopš 2008. gada šajā rādītājā nav izmaiņu – 68% respondentu drīzāk vai pilnīgi nepiekriť, ka laulība būtu novecojusi institūcija. Dati liecina, ka daļa respondentu vienlaikus atbalsta gan laulību, gan neregistrētu kopdzīvi un abas kopdzīves formas nepretstata.

Ir vērojamas viedokļa izmaiņas starp paaudzēm. Neregistrētu kopdzīvi biežāk atbalsta 18–24 gadus veci jaunieši – tā ir pilnībā vai drīzāk pieņemama 87% respondentu, bet retāk to atbalsta vecākajā vecumgrupā, kur atbalsts sasniedz 68%. Tāpat neregistrētu kopdzīvi biežāk pilnībā vai drīzāk atbalsta vīrieši (83%) nekā sievietes (76%).

Raugoties uz laulību noslēgšanas iemesliem, sabiedrība uzskata, ka tādi faktori kā kopdzīves vai dzimumattiecību uzsākšana, bērna ieņemšana vai pat piedzimšana vairs nav pamats, lai noteikti slēgtu laulību. Salīdzinot sabiedrības viedokli ar statistikas datiem par vidējo vecumu, kad sievietēm piedzimst pirmais bērns, un par pirmo laulību noslēgšanas vidējo vecumu, redzams, ka pārmaiņas sākušās jau pagājušajā gadsimta 80. gados, kad starpība starp abiem

rādītājiem sāka sarukt zem 9 mēnešu robežas¹. Kā liecina CSP dati², 2016. gadā starpība starp mātes vidējo vecumu, bērnam piedzimstot, un pirmajā laulībā stājušos sieviešu vidējo vecumu ir 2,3 gadi (rādītāji attiecīgi ir 27,4 gadi un 29,7 gadi). Šie dati uzrāda gan abu rādītāju kāpuma tendenci, gan starpības palielināšanos. Interesanti, ka starpība starp sievietes vidējo vecumu, piedzimstot otrajam bērnam, un viņas vidējo vecumu, stājoties laulībā, pastāvīgi samazinās, 2016. gadā tā ir 1,2 gadi, – vidējais sievietes vecums, piedzimstot otrajam bērnam, šai gadā bija sasniedzis 30,9 gadus. Lai arī dati interpretējami piesardzīgi, tendence apliecina pētījuma (Putniņa et al., 2015b) atziņu, ka laulība nav alternatīva forma neregistrētai kopdzīvei vai vienīgā ģimenes organizācijas forma, bet drīzāk tā ir kopdzīves nostiprināšana, ja attiecības tajā ir stabilas.

Pārmaiņas ģimenē un valsts dalītā attieksme pret neregistrētu kopdzīvi, to atzīstot vien noteiktos gadījumos, būtiski ietekmē iedzīvotāju dzīves kvalitāti. Jaunās kopdzīves formas rada gan jaunus izaicinājumus, tās veidojot, gan problēmas, tām izjūkot. Neregistrēti pāri nevar saņemt nodokļu atvieglojumus, kas paredzēti precētiem pāriem; personas, kas faktiski ilgstoši iesaistītas partnera bērnu aprūpē un apgādāšanā, netiek uzskatītas par šī bērna radniekiem, lai arī radniecības saites ir izveidojušās; neregistrētā kopdzīvē uzkrātas kopmantas pierādīšana ir sarežģīta; naidīgas vecāku attiecības pēc šķiršanās negatīvi ietekmē bērnu emocionālo un ekonomisko labklājību. Dažkārt problēmas risināmas, preventīvi nodrošinot atbalstu personām, kas nonākušas jaunajās situācijās, – viena vecāka ģimenēm, rekombinētām ģimenēm, kur partneri jaunās attiecībās ienāk ar bērniem no iepriekšējām attiecībām, kā arī garantējot ilgāku partnerattiecību meklēšanas periodu līdz stabili attiecību izveidei. Antropoloģes Hirša un Vordlova (Hirsch and Wardlow 2006), rakstot par attiecību kvalitāti un mīlestībā balstītu attiecību stabilitāti, apgalvo, ka spriedze afektā balstītās attiecībās rodas no nespējas transformēt romantisko mīlestību un aplidošanu transformēt vienlīdzīgās laulāto attiecībās. Pētnieki (Hirsch and Wardlow, 2006; Bourdieu, 2001) aicina pievērst uzmanību nevienlīdzībai, kas saistīta ar jaunajām it kā brīvākajām kopdzīves un attiecību veidošanas formām. Emocionālā intimitāte var kļūt par ekonomiskās atkarības un izveides stratēģiju un novest pie nevienlīdzības un vardarbības attiecībās.

Kā rāda Latvijas pētījuma dati (Putniņa et al., 2015b), problēmas pāra attiecībās kļūst redzamas gadījumos, kad pāris šķiras, neskatoties, vai laulība bijusi reģistrēta. Kā šķiršanās iemesli neatkarīgi no attiecību statusa tiek minēta spriedze attiecībās, alkohola lietošana, nevienlīdzīgs mājasdarbu

¹ Sikāku analīzi skatīt Putniņa et al., 2015b, 53.

² http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Sociala/Sociala_ikgad_iedz_laulibas/IL0020.px/?rxid=cdbc978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0; http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Sociala/Sociala_ikgad_iedz_dzimst/ID0050.px/table/tableViewLayout2/?rxid=cdbc978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0.

sadalījums, vardarbība, darbs ārzemēs vai vienkārši intereses zudums un mīlestības beigšanās.

Jautājums: Kā Jūs īstenojāt šķiršanās procesu? Vai bija savstarpēja vienošanās vai tiesa?

Sieviete: Es viņu izmetu no mājām (smejas). Vienā dienā, pie kārtējā mūsu strīda, es vienkārši sapratu, ka es jau ilgu laiku dzīvoju emocionālā vardarbībā un ka tas nebeigsies. Es vairs to nevarēju izturēt, man bija tāds izmisums, ka es domāju, ja man būtu kaut kas ļoti ass vai stingrs bijis pa rokai, būtu slikti beidzies, jo vienkārši, tas viss bija tik jau, ka es vienkārši viņu izmetu ārā. (Intervija ar sievieti pēc attiecību izjukšanas, Putniņa et al., 2015a)

Laulātajiem laulības šķiršanas gadījumā valsts sniedz zināmu aizsardzību ar kopmantas regulējumu, taču kopmantas statuss vien nenodrošina vienlīdzīgu partnera ieguldījuma sadali. Neregistrētu attiecību gadījumā ir grūti pierādīt abu partneru ieguldījumu kopīpašuma izveidē, īpaši, ja attiecību pamatā bijis tradicionālais lomu dalījums. Gan reģistrētās, gan neregistrētās kopdzīves partneriem šķiroties, īpašuma sadali ietekmē dažāda veida partneru ieguldījums ģimenē, sievietēm rūpējoties par bērnu audzināšanu un mājokli, bet vīriešiem – par mājsaimniecības ienākumiem. Tāpat tradicionāls lomu dalījums mudina īpašumu biežāk noformēt uz vīrieša vārda. Tradīcijas ietekmē arī mantas sadali pēc attiecību izjukšanas, prioritāte tiek dota mantiskajam ieguldījumam, nevis mājsaimniecībā veiktajam darbam. Tāpēc, attiecībām izjūkot, sievietes Latvijā bieži ir sliktākā situācijā nekā vīrieši. Gan reģistrētām, gan neregistrētām attiecībām izjūkot, mantiskās attiecības partneru starpā nereti tiek regulētas ar bērnu starpniecību un bērni kļūst par vecāku attiecību ķīlniekiem.

Kopsavilkums

Kopumā Latvija patlaban atrodas ģimenes attiecību pārmaiņu posmā, kur pārmaiņas vēl nav pilnībā apzinātas un novērtētas. Arvien vairāk iedzīvotāju attiecības veido ārpus valsts regulētu attiecību zonas. No vienas puses, ar individuālismu un izvēles brīvību saistītās vērtības kļūst sabiedrībā arvien vairāk atzītas un praktizētas, no otras puses, tās apdraud cilvēku sadarbības formas, tai skaitā ģimeni. Tāpēc būtu kļūdaini pārmaiņas ģimenē uzskatīt par individu brīvu izvēli. Tās ietekmē ne tikai pašu individu, bet arī tā partneri vai vairākus secīgus partnerus un bērnus. Šajās attiecībās var ienākt nevienlīdzība, vardarbība un spriedze, kas ir ne tikai individu sociālās nevienlīdzības, bet arī plašākas strukturālas nevienlīdzības rezultāts un ietekmē gana būtisku sabiedrības daļu. Pārmaiņas ģimeņu struktūrā un saturā ir ilgstošas un aptver plašu kultūras areālu, tāpēc tās nevar risināt ar nostalgiju par pagātņi, kad ģimenes attiecības bija stabilākas.

Literatūra un avoti

- Bourdieu, P. (2001) *Masculine Domination*. Cambridge, UK: PolityPress.
- Cherlin, A. J. (2003) Should the Government Promote Marriage? *Contexts*, 2 (4): 22–29.
- Civilprocesa likums. Pieņemts 14.10.1998. [https://likumi.lv/doc.php?id=50500].
- Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2012/29/ES (25.10.2012.), ar ko nosaka noziegumos cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimālos standartus [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/lv/ALL/?uri=CELEX:32012L0029].
- European Commission (2015) Demography Report [http://ec.europa.eu/eurostat/web/ess/-/demography-report-2015-edition].
- Eurostat (2015) Marriage and Divorce Statistics [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Marriage_and_divorce_statistics].
- Furstenberg F. F. (2007) Should Government Promote Marriage? *Journal of Policy Analysis and Management*, 26 (4): 956–963.
- Giddens, A. (1992) *The Transformation of Intimacy: Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies*. Cambridge: Polity Press.
- Godelier, M. (2012) *The Metamorphoses of Kinship*. London: Verso.
- Hirsch, J., Wardlow, H. (2006) *Modern Loves: The Anthropology of Romantic Courtship and Companionate Marriage*. University of Michigan Press.
- Krimināllikums. Pieņemts 17.06.1998. [https://likumi.lv/doc.php?id=88966].
- Putniņa, A. (2011) *Latvijas iedzīvotāju reproduktīvā veselība. Pārskats par situāciju 2003.–2011.* Biedrība “Papardes zieds” [http://www.scribd.com/doc/76775055/Latvijas-iedzivotaju-reproduktivā-veselība-Pārskats-par-situāciju-2003-2011#scribd].
- Putniņa et al. (2015a) *Reģistrētas un neregistrētas kopdzīves faktoru salīdzinoša analīze*. Latvijas Universitāte, Publiskās antropoloģijas centrs [http://www.antropologija.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/antropologija/zinas/Petijums_kopdzive-2015.pdf].
- Putniņa, A., Dupate, K., Mileiko, I., Brants, M. (2015b) *Par laulību neregistrēšanas problemātiku*. SIA “Projektu un kvalitātes vadība” [http://www.pkc.gov.lv/images/Gala_zinojums_19012016.pdf].
- SKDS (2008) *Demogrāfija un ģimenes stāvoklis Latvijā. Iedzīvotāju aptauja*. Projekta vadītāja Ieva Strode [http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/bernu_tiesibas/demogr_gim_lv.pdf].